

УДК 343.851

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ТЕОРІЯ ХАОСУ В КОНТЕКСТІ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На початку нового тисячоліття значно активізувались пошуки теоретичних концепцій, які б змогли пояснити проблеми з існуванням і трансформацією деяких дивних соціальних феноменів. Арсенал цих або подібних до них інструментів є доволі широким. Окремі з них відрізняються більшою універсальністю, проте через свою очевидність зазвичай залишаються за межами спеціальних дисциплін, які мають справу із дослідженням соціальних лих. У цій роботі робиться спроба заповнити цю прогалину і показати можливість нових інтерпретацій цих проблем у контексті вирішення актуальних кримінологічних завдань.

Те, що гра є складною адаптивною системою, визнавалося з часів виникнення самостійної наукової дисципліни «теорія ігор». Усі функції гри, складові її «неумовного» сенсу, якоюсь мірою є адаптивними: кожна з них по-своєму сприяє психофізичному пристосуванню людини до умов природного і соціального середовища, особливо до його стресових факторів. Але в кінці ХХ ст. значення терміна «адаптивність» стосовно гри помітно збузилось: тепер він дедалі частіше використовується для позначення людської здатності протистояти хаосу, тобто тому, що не вписується в повсякденний досвід, не узгоджується із системою знань (звичайних і наукових) і тому спричинює сум'яття і страх. Вибору саме цього трактування сприяли події і реалії ХХ ст., з одного боку, і популярність «теорії хаосу» (математичної або метафізичної) – з іншого. Остання визначається як «вчення про складні нелінійні динамічні системи»¹. Відповідно до цієї теорії існуючий світ нестабільний, непередбачуваний і складний, і тому не вписується в межі звичних пояснювальних схем. Хаос у всьому його розмаїтті і складності не піддається безпосередньому спостереженню, оскільки він «стихийний, динамічний і позбавлений образу»². Але це не

¹ Вандер Вен К. Игра, Протей и парадокс: обучение для жизни в хаотическом и суперсимметричном мире // Игра со всех сторон: книга о том, как играют дети и прочие люди / отв. ред. Е. С. Жорняк. М.: Фонд науч. исследований «Прагматика культуры», 2003. С. 200.

² Арутюнова Н. Д. Виды игровых действий // Логический анализ языка: концептуальные поля игры / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. М.: Индрик, 2007. С. 3.

виключає можливості його моделювання. Очевидно, бажанням зрозуміти закони хаосу пояснюється і стійка цікавість до «ігор безладу», кризових експериментів, абсурду, антиповедінки і побудови світу навпаки¹. Усі ці явища розглядаються як аналоги (моделі) об'єктивно наявного хаосу, а їх номінації – це, по суті, спроба пояснити хаос в антропоцентричних категоріях, тобто «наблизити» його до людини. У цьому сенсі «ігри безладу», вербальним еквівалентом яких є абсурдистські експерименти в художній літературі та фольклорі, можна розглядати як досвід символічного прилучення «неофітів» до хаосу за допомогою випробування абсурдом.

У повсякденній свідомості і повсякденній мові поняття «хаос» і «абсурд» взаємозамінні й навіть тотожні. Художнє зображення абсурду концептуально перегукується з науковим описом хаосу у відповідній теорії. У метафізичному плані ці явища також виявляють помітні риси подібності. І те, й інше асоціюються з алогічністю, нестабільністю, непередбачуваністю, складністю та епістемічною недоступністю (незбагненністю розумом). З іншого боку, визнається, що і хаос, і абсурд підкорюються якійсь особливій логіці. Філософській тезі про те, що в хаосі є порядок, відповідає не менш парадоксальне твердження логіків про осмисленість абсурду. «Щоб цей вислів міг бути абсурдним, через нього повинен знаходити вихід якийсь сенс, тобто він повинен бути вільним від семантично сумбурної нісенітництва»². Але в точному сенсі ототожнення хаосу й абсурду все ж є неправильним. Згідно з наявними визначеннями «хаос» (у значенні «безлад, плутанина») – онтологічна категорія, тоді як «абсурд» («безглуздість, нісенітниця») – категорія епістемологічна. Перший існує в світі незалежно від людини; усвідомлення або відчуття другого, навпаки, є тільки у людини. На думку А. Камю, абсурд обумовлюється не світом і не людиною, але їх побутуванням³. Кримінологу, до компетенції якого не належить аналіз онтологічних категорій і наукове обґрунтування теорії хаосу, краще мати справу з тими мовними засобами, за допомогою яких може бути передано відчуття (ідея) хаосу.

Абсурд критикує і намагається зруйнувати «всесвіт людини», ядро якого становлять картина світу (як наївна, так і наукова), мовна система і мовна комунікація. Спроби втрутитися в устрій цих систем, привнести до них елементи хаосу призводять до різних результатів. Найбільш стійкою з трьох мішеней абсурду виявляється природна мова – всупереч традиційним звинуваченнями на її адресу (догматизм, алогічність, рутинність, «спустошеність», некомунікативність). «Кризові» експерименти з мовою, що ґрунтуються, з одного боку, на активації її несеміотичних (вторинних) властивостей і, з іншого боку, на зловживанні властивостями семіотичності, все ж таки не можуть призвести до ефекту, подібного до вавилонського змішування мов. Та й останнє, можливо, не було таким катастрофічним, як

¹ Падучева Е. В. Тема языковой коммуникации в сказках Льюиса Кэрролла. *Семиотика и информатика*. М., 1982. Вып. 18. С. 76–119.

² Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. М. : Наука, 1976. С. 15.

³ Камю А. Миф о Сизифе: эссе об абсурде // *Сумерки богов* / ред. А. А. Яковлев. М. : Политиздат, 1989. С. 222–318.

зображується, бо «той, у кого в голові склалося про що-небудь живе і чітке уявлення, зуміє передати його будь-якою, хоча б і тарабарською говіркою»¹. Стабільність мови, непідвладність її хаосу пояснюється тим, що вона цілковито належить людині як єдиному біологічному виду, наділеному лінгвістичною здатністю, тоді як хаос – фундаментальна властивість об'єктивної реальності. Мова функціонує «під суворим наглядом» свідомості. «Рефлексивна коректура гальмує мовний хаос у самому зародку»². Виникнути він може тільки за однієї умови – у разі розладу або втрати всіма, хто розмовляє, їх основної здатності та, як наслідок – загальної «неадекватності» чи неосудності. Об'єктивно, сама по собі мовна здатність (як і мовна система) не лише не схильна до анархії, а й активно протистоїть їй, нерідко залишаючись єдиним засобом, що допомагає людині впоратися із хаосом, що настає ззовні. Історія знає чимало прикладів таких протистоянь, інтелектуальних і психологічних.

Хаос у людському спілкуванні, попри всю недосконалість («абсурдність») останнього, також є сильно перебільшеним і, по суті, не стільки трагічним або страшним, скільки смішним. Під «повним» хаосом зазвичай розуміється відсутність комунікації, яка описується або занадто формально, або занадто метафізично, «екзистенційно». У першому випадку «не спілкуватися» означає порушити основні правила ведення діалогу: говорити, не чекаючи своєї черги або, навпаки, пропустити свою репліку, говорити одночасно з партнером – кожен про своє, говорити без зупинки (пауз), позбавляючи партнера права на репліку або одночасно мовчати, «слухаючи» один одного. У разі метафізичного тлумачення «не спілкуватися» означає мовчати із принципу, наперекір, «на слабо». Але за усього комізму або трагізму описаних ситуацій «не-спілкування» не можна не визнати, що здатність до мовної взаємодії властива тільки людині й тільки вона сама може її контролювати. Усе, що підвладне контролю, за визначенням виключає хаос. «Самоконтроль, саморегуляція, самокерування – це істотні риси породження мови: мозок постійно стежить за мовою, робить корекції і не дозволяє хаосу брати верх і розширюватися»³. Отже, про «істинний» хаос у комунікації можна також говорити лише у випадках розладу мовної здатності, здебільшого, патологічних.

У разі близького і цілеспрямованого розгляду виявляється, що багато мовних ігор дійсно моделює (або пародіює) різні типи девіантної мовної поведінки. У цьому сенсі засвоєння відомостей за мовних розладів (синдром приватної мови, резонерство, синдром енциклопедиста тощо) виконує і адаптивну функцію. При всьому своєму блюзнірстві ігрові моделі, які імітують «нижчі форми» для зображення скорочених типів свідомості, психологічно готують людину, яка грає, до зустрічі з носіями такої свідомості (у майбутньому), позбавляють від страху перед ними («іншими») і в кінцевому підсумку вчать терпимості та когнітивній гнучкості.

¹ Ивин А. А. Искусство правильно мыслить. М. : Просвещение, 1986. С. 128.

² Космос и хаос / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. М. : Индрик, 2003. С. 321.

³ Там само.

Таку ж само роль відведено іграм переслідування і всіляким страшилкам, включно з найбільш сучасними їх версіями – міськими міфами. Усі вони, по суті, зображують хаос, безлад (тобто щось непередбачуване, що відхиляється від норми, часто незрозуміле і вороже людині), але тільки не в мові й мовному спілкуванні, а в соціальному житті і в самій людині. Як зауважують психологи, саме страшні історії та інші «варварські жанри» надають людині (дитині) можливість зустрітись зі злом у безпечних (експериментальних) умовах і змушують її узяти до відома деякі суворі факти дійсності, які зазвичай виходять за межі повсякденного людського досвіду, незначного й одноманітного¹.

Як прояви хаосу сприймаються і будь-які форми девіантної і аморальної поведінки, втіленням чого є серійні вбивці та маніяки, людожери і мисливці за донорськими органами, педофіли, батьки-садисти тощо. У світі соціального хаосу можна очікувати будь-чого від будь-кого, зокрема від найближчих людей та осіб, наділених особливою відповідальністю за життя інших. Важко не погодитись з Мерліном Менсоном: «We are sick, fucked up and complicated – We are chaos, we can't be cured»².

Примітно, що демонстрацію безжальних жанрів супроводжує хвилююча «страшнувато-весела» атмосфера, і комічне, врешті-решт, бере гору над страшним, навіть якщо це комічне має характер чорного гумору. Зокрема, така зміна тональності, напевно, є обов'язковою для жанру міських міфів (щури-мутанти у метро). Здатність знаходити щось смішне і безглузде у тому, що відчувається як неосяжний для розуму хаос, означає психологічну готовність до зустрічі з ним. Це, можливо, перший крок до розуміння хаосу і початок протистояння йому, що може тривати до тих пір, доки людині вистачає сили іронізувати або сміятися над ним. Смішне проявляється лише в тому, що має «людський вимір» (мова, людська природа, соціальні інститути тощо). Інакше кажучи, смішне – категорія антропоцентрична. Емоція смішного не поширюється на закони природи, простір і час, неживі та природні об'єкти і навіть на тварин (якщо їх поведки не нагадують людські). Чи можна, наприклад, сміятися над часом, якщо він вище людського розуміння? Із цього логічно випливає, що лише зіткнення з хаосом «об'єктивного», фізичного світу може по-справжньому лякати, оскільки цей світ підкоряється своїм невідомим людині законами і, можливо, призначається не для неї або, у будь-якому разі, не лише для неї. Не випадково найбільш «несмішними», а точніше, моторошуватими (хоча і парадоксальними) виявляються художні описи вселенського хаосу – світу, на який не поширюються закони класичної фізики. Дійсно, «там, де починається хаос, закінчується класична наука»³.

¹ Английский юмор в стихах. М. : Радуга, 1995. С. 22.

² «Ми хворі, зіпсовані і складні – Ми хаос, нас не вилікувати».

³ Вандер Вен К. Игра, Протей и парадокс: обучение для жизни в хаотическом и суперсимметричном мире // Игра со всех сторон: книга о том, как играют дети и прочие люди / отв. ред. Е. С. Жорняк. М. : Фонд науч. исследований «Прагматика культуры», 2003. С. 301.

Зображення космічного хаосу засобами мови здійснюється шляхом символічного руйнування звичної картини світу і створення картини альтернативної. При цьому, як було вже сказано, фольклорно-художня версія світового хаосу небагато чим відрізняється від його наукових описів. Примітно і те, що «ілюстрації» до теорії з'явилися задовго до її виникнення. Відповідно до теорії фундаментальними властивостями хаосу як динамічної системи є нелінійність, взаємозалежність і непередбачуваність. У перекладі теорії на «мову» звичних понять «нелінійність» означає множинну причинність і небезумовну (нерегулярну) пропорційність¹. Класичним прикладом множинної каузальності є художні описи ситуацій, що ґрунтуються на неймовірних збігах обставин («33 нещастя» в тому ж самому місці й у той самий час), або кінострічки на кшталт «Пункт призначення» чи вірші штибу «Дім, який збудував Джек». «Нерегулярна пропорційність» у фольклорі часто набуває вигляду всіляких інверсій, контамінацій, антонімічних заміन (помилки за контрастом), наприклад: «Чим далі в ліс, тим менше дров». Більш розгорнуте тлумачення цей принцип хаосу отримує в театрі абсурду (зазвичай у вигляді банальних міркувань банальних персонажів). Усі ці приклади немов підтверджують тезу Л. Вітгенштейна про те, що «віра в причинний зв'язок є одним із забобонів»².

Одним із проявів «нелінійності» визнається і «фрактальність», або здатність будь-якої структури (комбінації, зразка) до самоуподоблення шляхом численних повторень на різних рівнях (у різних площинах). «Результати досліджень показують, що хаос зароджується за принципом подвоєння»³. Відповідно, до категорії фрактальних можна віднести поширені в мистецтві зображення різних форм двійництва, а також прийоми «абсурдної мультиплікації» об'єктів, подій і персонажів. Так, у другій частині «Матриці» агент Сміт багаторазово себе копіює на знак того, що він не має індивідуальності в цьому сенсі слова, а є «випадковим» породженням хаосу. Прийом мультиплікації подій лежить у підґрунті «докучних казок». Такі приклади наочно уявляють ідею фрактальності, немов ілюструючи метафізичне зауваження У. Фолкнера: «Життя – це не рух, а одноманітне повторення тих самих рухів»⁴.

Під «взаємозалежністю», яка панує в хаотичному світі, розуміється «ефект взаємодії множинних перемінних у системі»⁵. Описи/зображення таких ефектів є органічними для фольклору, в традиції якого здавна входить побудова абсурдних поетичних рядів і випадкових подій, що легко римуються. З погляду теорії хаосу, численні «гри випадку», по суті, є іграми з перемінними факторами, про які сторонній споглядач і не підозрює.

¹ Там само. С. 302.

² Вітгенштейн Л. Логико-философский трактат. М.: Изд-во иностранной лит., 1958. С. 64.

³ Космос и хаос / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. М.: Индрик, 2003. С. 322.

⁴ Полифонизм прозы Фолкнера. URL: <https://jaaj.club/article.aspx?enname=culture&id=2861> (дата звернення: 01.01.2021).

⁵ Вандер Вен К. Игра, Протей и парадокс: обучение для жизни в хаотическом и суперсимметричном мире // Игра со всех сторон: книга о том, как играют дети и прочие люди / отв. ред. Е. С. Жорняк. М.: Фонд науч. исследований «Прагматика культуры», 2003. С. 302.

«Непередбачуваність», притаманна хаотичному світові, проявляється в непропорційно потужній ланцюговій реакції на незначний (одиничний) стимул, що призводить до катастрофічних наслідків («ефект метелика»). Непередбачуваність – це, по суті, зворотний бік гіпертрофованої каузальності, що діє з невідворотністю року.

«Ігри безладу», презентовані такими прикладами, моделюють світ, де скасовано стійкі та зрозумілі людині причинно-наслідкові зв'язки, а замість них встановлено відносини ще більш жорсткої залежності, що нагадують магію. Саме такі асоціації породжують зразки дитячого фольклору, у підґрунті яких лежить прийом деталізації.

Неважко помітити, що три складові хаосу (нелінійність, взаємозалежність і непередбачуваність) перебувають у відносинах взаємної детермінації. Невипадково фольклорні ілюстрації однієї з цих властивостей виявляються доречними щодо двох інших. При цьому безсумнівним є одне: органічне поєднання названих ознак хаотичного світу робить його малопридатним і вкрай несприятливим для людини.

Кримінологічна цікавість до теорії хаосу і дослідження його законів зумовлюються не лише теоретичною, але і практичною необхідністю. Перед кожним, хоч скількись посвяченим у названу теорію, неминуче постає запитання: хто може жити (або виживати) в такому світі? Ким треба бути, щоб успішно існувати в хаотичні часи? Якими психологічними характеристиками повинна володіти людина, щоб зробити хаотичний, але єдиний світ придатним (або прийнятним) для себе? Увесь перебіг попереднього аналізу робить відповіді доволі передбачуваними. Жити у нестабільному, складному, вічно мінливому («текучому») і сповненому випадковостей світі, не відчуваючи страху перед ним, може людина творча, що володіє психічною й інтелектуальною гнучкістю, або людина з розвиненим «Я». Про таку людину (вільну, «яка позбулася короткозорості закоханого», «що перестала бути жертвою своїх же істин» і «навчилась наново бачити») писав і А. Камю¹, при цьому називаючи її «людиною абсурдною». Як відомо, ідеальні умови для розвитку гнучкого «Я» надає гра.

Розмірковуючи про популярність ігор безладу, Б. Саттон-Сміт припустив, що наше (часом сильне) прагнення до хаосу обумовлюється або нашою пересиченістю порядком, або тим, що безлад чомусь нас вчить. Важко навести якісь аргументи на користь першого пояснення, але численні приклади «абсурдної» словесної творчості виразно підтверджують правильність другого.

Відповідно до теорії хаосу (нехай і відносно) структура і стабільність перебувають усередині самої видимої безладності та нелінійних процесів. Це становить суть змін, що відбуваються, і для соціальних суб'єктів і гравців життєво важливо це розуміти. Це важливо в технологічному сенсі (нові принципи призводять до появи нових технологій), але ще важливіше з погляду зміни характеру концептуальності стратегій мислення, яке багато в

¹ Камю А. Миф о Сизифе: эссе об абсурде // Сумерки богов / ред. А. А. Яковлев. М.: Политиздат, 1989. С. 243, 249, 263.

чому ще перебуває під тиском класичних механістичних уявлень про світ (жорсткий детермінізм, лінійні причинно-наслідкові ряди тощо). Домінування у світогляді й мисленні традиційних пояснювальних парадигм у контексті світу, що ускладнюється і стає непередбачуваним, призводить до збільшення розбіжностей між реальністю та її розумінням. С. Манн відверто говорить, що ми вже не в змозі не те що пояснити, але й описати у всій повноті й різноманітності, наприклад, наше міжнародне оточення в традиційних термінах балансу сили, полярності або «зсуву тектонічних плит» (наприклад, розпад СРСР), тобто в межах традиційної детерміністської картини світу: «Щоденні заголовки газетних статей неприємно нагадують, наскільки надто спрощеними є ці моделі»¹.

Якщо класичний підхід описує лінійну поведінку окремих об'єктів, то теорія хаосу описує статистичні тенденції великої кількості взаємодіючих об'єктів і факторів. Ця теорія закладає нові основи і принципи концептуально-стратегічного мислення, що забезпечує переваги по всьому можливому спектру його застосування – в політиці, економіці, промисловості, технологіях, міжнародних відносинах, аеронавтиці, військовій справі, розвідці, екології, інформаційній теорії, медицині, метеорології, криптології та правознавстві. У всіх цих галузях виявляється можливим побудувати математичні моделі нелінійних систем, моделювати нестабільні турбулентності, отримувати нові ефекти, змінювати методи, виявляти патерни у непорівнюваних соціальних явищах (наприклад, рівень безробіття і вчинення насильницьких злочинів) тощо.

Одне з ключових понять теорії хаосу – «самоорганізована критичність» – є доволі ефективним засобом наукового кримінологічного аналізу. Воно дає змогу зрозуміти, що великі інтерактивні системи у процесі розвитку постійно доводять себе до критичного стану, в якому невелика подія може запустити ланцюгову реакцію, здатну призвести до катастрофи. Однак усе ж таки ці системи продукують більше невеликих подій, ніж катастроф, а ланцюгові реакції всіх розмірів є інваріантом динаміки. Крім того, такі системи ніколи не досягають рівноваги, але, навпаки, еволюціонують від одного тимчасового стану до наступного.

Феномен «самоорганізованої критичності» показує величезну кількість об'єктів, факторів і суб'єктів у турбулентному критичному стані, що неминуче еволюціонують у бік тимчасової стабільності після катастрофічної трансформації. І взагалі, сама критична точка зору на будь-який хаос є частиною процесу, що пояснюється.

Стосовно сфери протидії злочинності традиційна модель здатна призвести до переоцінки впливу суб'єкта на події і знецінити всі можливості, що перед ним виникають. Парадигми хаосу і критичності, навпаки, висвітлюють диспропорційні ефекти, які можуть спровокувати невеликі гравці і які здатні призвести до несподіваних і небажаних результатів, якщо цими ефектами не управляти. Теорія хаосу стверджує, що будь-які відхилення закладено в природі складної системи, і вони є

¹ Mann S. R. Chaos Theory in Strategic Thought. *Parameters*. Autumn, 1992. P. 62.

здатними до самоорганізації, тобто вони виробляються самою динамічною системою. Складна система завжди містить у собі фактори, які штовхають її за межі стабільності – у турбулентність і переформатування.

Традиційний механістичний погляд заохочує шукати причини головних змін у системі у зовнішніх чинниках. Відповідно до теорії хаосу внутрішні чинники трансформації завжди є більш значущими для системи, ніж зовнішні. Тому будь-які зовнішні санкції, падіння цін на сировинні ресурси не можуть виправдати внутрішню неефективність складної системи і низький рівень управління нею.

У світлі сказаного ілюзією виявляється віра в можливість абсолютної стабільності і порядку. У кримінологічній політиці та протидії злочинності (як, втім, і в усіх інших сферах) будь-яка стабільність і порядок є минулими. Протидія злочинності є динамічною системою, що складається із суб'єктів – державних органів, громадських організацій, політичних рухів – які самі по собі є динамічними системами.

Що ж нам, кримінологам, дає теорія хаосу? Вона дає змогу зрозуміти, що цілком реально забезпечити не стільки жорсткий порядок і стабільність, скільки м'яке (що стимулює розвиток), а не катастрофічне (здатне зруйнувати) зрушення в системі. Інакше кажучи, нерозумно очікувати, коли нависла «сніжна лавина» сама звалиться у невідомий момент у невідомому місці й заподіє руйнування. Краще попередити цей момент та усвідомлено й скеровано обрушити її з мінімальними втратами тоді, коли вона ще не набрала всієї своєї сили і небезпечної непередбачуваності. Стосовно кримінологічних систем і процесів, правових відносин, політики, стратегії й тактики справжньою метою є формування такого контексту питань безпеки, який спрямовано не стільки на досягнення жорсткого порядку і непорушності правил, скільки на забезпечення поступового, а не руйнівного зсуву. Теорія керованого хаосу надає такі наукові основи і можливості, які дозволяють пояснити і зрозуміти численні турбулентності і безлад у цій сфері. Чіткий опис того, що нас оточує, надає, у свою чергу, можливість розроблення таких стратегій, в яких закладено і враховано інтереси різних суб'єктів, акторів і гравців.

Теорія керованого хаосу в інтерпретації С. Манна визначає низку факторів, які формують характер критичності. Це:

- початкова форма (контури) системи;
- структура (матриця) системи;
- єдність суб'єктів (акторів) (ефективна єдність уповільнює наростання критичності, неефективна – створює ілюзію того, що перебудова перебуває під контролем та управлінням);
- енергія конфлікту індивідуальних акторів (її треба знижувати)¹.

Урахування цих факторів дає змогу зробити хаос феноменом, який піддається управлінню. Як наслідок, теорія керованого хаосу набуває інструментального характеру в контексті кримінологічного аналізу системи протидії злочинності. Чітка репрезентація реальності, яка є і яку слід

¹ Mann S. R. Chaos Theory in Strategic Thought. *Parameters*. Autumn 1992. P. 55–56.

сформувати, надає можливість не просто узгодити цілі із засобами, а й пов'язати їх із стратегічними викликами і виробити більш дієздатні принципи стратегії протидії злочинності, ніж та, якою ми користуємося зараз. Також ідеться про встановлення і розуміння чинників, які обумовлюють тактику протидії, що дозволить більш точно працювати над трансформацією вказаної системи.

Теорія керованого хаосу орієнтує на те, що в турбулентному світі неможливо уникнути невирішуваних парадоксів. Приклад – взаємовплив злочинності і суспільства, правоохоронних органів і злочинних угруповань: загроза руйнування заради збереження. Отже, теорія хаосу являє собою потужний, сильний інтелектуальний засіб, що цілковито відповідає сучасному стану науки кримінології і дає змогу розробити адекватні відповіді на виклики часу, вести реалістичну політику у сфері протидії злочинності і суттєво посунути у стратегічному мисленні суб'єктів ухвалення рішень рецидиви механістичного мислення. Вона може бути використана для узгоджених превентивних дій у протистоянні негативному розвитку подій, спільним викликам і загрозам, для розвитку всієї системи протидії злочинності, її внутрішньодержавних, регіональних і глобальних зв'язків і процесів. Якісний стрибок у цьому напрямі може бути величезним. Для цього потрібні єдина і позитивна політична воля, скоординовані дії всього співтовариства і провідних суб'єктів.

Однак саме останнє виявляється найважчою справою.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2020

Алексей Николаевич ЛИТВИНОВ,

доктор юридических наук, профессор,

заслуженный работник образования Украины

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

ТЕОРИЯ ХАОСА В КОНТЕКСТЕ КРИМИНОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В начале нового тысячелетия значительно активизировались поиски теоретических концепций, которые бы смогли объяснить проблемы с существованием и трансформацией некоторых социальных феноменов. Арсенал этих или подобных инструментов достаточно широк. Некоторые из них отличаются большей универсальностью, однако из-за своей очевидности обычно остаются за рамками специальных дисциплин, которые имеют дело с исследованием социальных угроз. В этой статье делается попытка восполнить этот пробел.

Ключевые слова: хаос, игры, нелинейность, кризис, адаптивность, фактор, организованность, система.

Oleksii M. LYTVYNOV,

Doctor in Law, Professor,

Honored Worker of Education of Ukraine

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

CHAOS THEORY IN THE CONTEXT OF CRIMINOLOGICAL RESEARCH

At the beginning of the new millennium, the search for theoretical concepts that could explain the problems with the existence and transformation of some social phenomena was significantly intensified. The arsenal of these or similar tools is quite wide. Some of them are more versatile, but because of their obviousness they usually remain outside the special disciplines that deal with the study of social threats. The attempt of this article is to fill this gap.

Key words: *chaos, games, nonlinearity, crisis, adaptability, factor, organization, system.*